

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ДИРИГУВАННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Стаття присвячена виявленню сутності та окресленню теоретичних засад самостійної діяльності студентів з диригування на початковому етапі навчання. Автор дає аналіз поняттям, що створюють підґрунтя для формування в студентів здатності осмислено і самостійно працювати спочатку з музичним навчальним матеріалом, потім з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації і самовиховання з тим, щоб сформувані вміння надалі безперервно підвищувати свою кваліфікацію. У статті вказано на переваги, окреслено передумови та розглянуто значення самостійної діяльності на початковому етапі опанування диригентською технікою.

Ключові слова: діяльність, самостійність, самоосвіта, хорове диригування, алгоритм.

У нових умовах глобального освітньо-культурного розвитку, у світлі модернізації національної системи вищої освіти, зростають вимоги до професійної компетентності випускників, що зумовлюють якісно нові форми та методи вищої освіти, спрямовані на створення цілісної системи безперервної освіти й удосконалення компетентнісного підходу у педагогічному процесі, що сприяють формуванню навичок самоорганізації та самоосвіти.

Підґрунтям цього, може стати підвищення ефективності самостійної роботи студентів, що сприяє глибокому і міцному освоєнню ними вмісту фахових мистецьких дисциплін, підготовці до різних видів професійної музично-педагогічної діяльності в умовах творчого саморозвитку, формування особи сучасного педагога-музиканта.

Актуальними педагогічними проблемами сучасної диригентсько-хорової підготовки студентів в умовах факультету початкового навчання є необхідність: усунення прогалин у музичному вихованні й освіті студентів; удосконалення групової форми навчання студентів техніці диригування; використання методики прискореної постановки диригентського апарату та виправлення недоліків мануальної техніки, в умовах різкої нестачі навчального часу. Відтак, підвищуються вимоги до професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, зокрема до рівня їхньої компетентності у сфері диригентсько-хорової діяльності.

Процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками у вирішенні організації диригентської діяльності вчителя музичного мистецтва зводиться до найважливішого – вдосконалення його самостійної роботи. Відповідно до Положення "Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах" (25.02.2015), самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу.

Різні аспекти проблеми формування професійної компетентності в умовах вищої музично-педагогічної освіти досліджували А. Козир, Л. Коваль, О. Комісаров, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Пляченко, О. Щолокова та інші. У дослідженнях музично-педагогічної освіти самостійну роботу студентів вивчали Є. Абдулін, О. Апраксіна, Л. Арчажнікова, Л. Кожевнікова, О. Рудницька та інші.

Сутність понять "самостійна робота", "самостійна пізнавальна діяльність", "самостійність" розкрито у працях Л. Виготського, І. Лернера, Н. Талізної, Л. Жарова та інших. У сучасній психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення поняття "самостійна робота студентів". О. Олексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий, В. Козаков визначають самостійну роботу як будь-яку організовану викладачем активну діяльність студентів, спрямовану на виконання дидактичної мети у спеціально відведений для цього час.

Суттєвим внеском у навчання диригуванню стало акцентування важливості розвитку самостійності у теорії та практиці роботи хорових діячів-педагогів О. Єгорова, О. Козачкова, К. Ольхова, О. Іванова-Радкевича та інших.

Питання організації самостійної роботи не можна назвати новим, хоча актуальність цієї теми очевидна у світлі тенденцій, притаманних сучасній освіті. Все більша увага надається розвитку загальних (універсальних, ключових, soft, transversal) компетентностей, і наголошується на необхідності уміти безперервно вчитися впродовж життя. Це породжує різноманітність у способах здобуття знань, орієнтацію на реформування структури, змісту, організації та методики (технології) навчання, збільшення в освітніх програмах питомої ваги практичної підготовки [6].

Метою статті є розгляд теоретико-методичних засад самостійної роботи студентів з диригування на початковому етапі навчання.

Самостійність – одна з властивостей особистості. Характеризується по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності. Самостійна навчальна робота передбачає різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності, здійснюється на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя (викладача), під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі [2, с. 297]. Самостійна робота у вищій школі визначається як *метод* навчання, як *форма* організації навчальної діяльності і як *засіб* залучення до пізнавальної діяльності в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Мета самостійної роботи – навчитися осмислено і самостійно працювати спочатку з навчальним матеріалом, потім з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації і самовиховання з тим, щоб сформувати вміння надалі безперервно підвищувати свою кваліфікацію. Відтак, самостійна робота зумовлює реалізацію творчих здібностей, розвиток академічних, професійних, соціально-особистісних компетентностей особи, активне включення у навчальну, наукову діяльність під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

У світлі сучасних бачень, диригування є загальним компонентом усіх основних напрямів професійної діяльності вчителя музичного мистецтва і сприяє прилученню підростаючого покоління до музичної культури. Діяльність – форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Для цієї форми активності притаманні – трансформація зовнішнього у внутрішнє, єдність опредметнення та розпредметнення певних смислів, що задають параметри її здійснення; характерний вибір можливостей та відповідно – прийняття рішень. [7, с. 163]. З психологічної точки зору, категорія "діяльність" є формою ставлення до світу, зміст якого утворює цілеспрямована зміна та перетворення цього світу на ґрунті освоєння і розвитку різних форм культури. Умовою успішної діяльності є свідомість, як множинність її внутрішніх регулятивів (потреб, мотивів, установок, цінностей тощо) [4, с. 24].

Сутність диригування полягає у своєрідному "перекладі" музики на мову жестів і міміки, переведенні звукового образу в зоровий з метою керування колективним виконанням.

Специфіка діяльності диригента вимагає від нього різноманітних здатностей і здібностей, а саме: виконавських, педагогічних, організаторських, комунікаційних, наявності волі та спроможності керувати колективом.

Навчання студента диригуванню містить багато специфічних чинників, обумовлених, насамперед, неможливістю повсякденного спілкування з фаховим "інструментом" – хоровим колективом. На початковому етапі навчання у розпорядженні студента є лише фортепіано, а функції хору виконує піаніст-концертмейстер. Оскільки диригент має намагатися втілити художньо-образний зміст твору мовою жестів, остання повинна характеризуватися максимальною простотою та зрозумілістю. Отже, одним з основних завдань професійної підготовки студентів до диригентсько-хорової діяльності є опанування техніки диригування – суми прийомів, що дозволяють передавати диригентські наміри (щодо характеру, темпу, метро-ритму, динаміки, "звернень" до груп голосів, розвиток художнього образу).

Диригентська діяльність учителя музичного мистецтва виступає складною системою, що обумовлює її поліфункціональність і необхідність виявлення цілого комплексу професійних якостей і умінь, серед яких провідне місце посідає здатність до самостійної діяльності.

Так, О. Єгоров, виділяючи мету та завдання курсу хорового диригування, особливу увагу приділяв розвитку у студента "самостійності, що забезпечує уміння ініціативно й творчо вирішувати виконавські задачі" [3, с. 32]. Одне з головних завдань педагога, на думку К. Ольхова, – навчити студентів працювати самостійно. Погану послугу надають деякі викладачі своїм учням, вивчаючи з ними завдання у класі, замість того, щоб керувати їх самостійною роботою [5, с. 137].

Це передбачає орієнтацію на активні методи оволодіння знаннями, розвиток творчих здібностей студентів, перехід від поточного до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб і можливостей особистості. Варто додати, що при цьому виникає можливість працювати без поспіху, не хвилюючись щодо негативної оцінки товаришів чи викладача, а також обирати оптимальний темп роботи та умови її виконання.

Методологічного значення набуває думка про важливість спонукання студентів до активної самостійної диригентської діяльності, оскільки у такий спосіб відбувається зміщення відповідальності за процес навчання від викладача до студента [8]. Студенти, які розпочинають вивчення дисципліни, на перших заняттях мають бути поінформовані викладачем щодо організації самостійної роботи з дисципліни, а саме про перелік і обсяг обов'язкових і вибіркового завдань, терміни їх виконання і особливості оцінювання, графік проведення консультацій, а також отримати опис дисципліни, методичні вказівки та індивідуальні завдання для тощо.

Процес самостійної роботи студента з виконання індивідуального завдання з диригування починається з підготовки до виконання завдання (теоретичне, психологічне, організаційно-методичне і

матеріально-технічне забезпечення самостійної роботи). Це передбачає: емоційне налаштування на застосування своїх знань для виконання завдання; усвідомлення мотивів до виконання конкретного завдання (актуалізація мотиву, що спонукає до виконання поставленого завдання). На ґрунті розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація тощо), ефективного використання набутих знань (підручників, посібників, комп'ютера) здійснюється оптимальне планування самостійної роботи.

Значення самостійної роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва важко переоцінити, адже саме на ній ґрунтується вихідний етап диригентської праці – ознайомлення з твором та формування виконавчого задуму. Це багатовекторний процес, що складається як із опрацювання великого обсягу науково-методичної, навчально-методичної літератури музикознавчого і хорознавчого змісту так і безпосередньої практичної диригентської роботи над хоровим твором (гра хорової партитури на інструменті; спів партій; ґрунтовний музично-теоретичний, вокально-хоровий та виконавський аналізи; прослуховування аудіо записів, фонограм та перегляд відеозаписів).

Безпосереднє самостійне виконання навчального завдання може здійснюватись за алгоритмом: Мета – аналіз і усвідомлення обсягу роботи – попередня мотивація – план самостійної роботи – самостійна навчально-диригентська діяльність – підтримуюча мотивація ("delay of gratification" – затримка задоволення [8, с. 3]) – само моніторинг якості процесу (selfmonitor [8, с. 3]) – результат (цілісне виконання завдання) – корекція – само мотивація до подальшої діяльності, як необхідний чинник для успішного розвитку і навчання [8, с. 2].

У контексті нашого дослідження важливого значення для успішного застосування пропонованого алгоритму набуває принцип концентризму – створення можливостей щодо повторюваності питань і прийомів з більш глибоким їх освітленням кожного разу підвищуючи рівень набуття потрібних умінь і навичок. Зазначимо, що на ефективність самостійної диригентської навчальної діяльності впливають такі особистісні якості студента як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність, тощо.

Шляхом самоконтролю або взаємоконтролю має відбуватися аналіз виконаного за алгоритмом навчального завдання. Для цього доцільно використовувати можливості сучасних інформаційних технологій та засобів комунікації. Дослідження Департаменту у справах дітей, шкіл і сім'ї Англії (2008) показало, що ІКТ відіграють корисну роль у самостійному навчанні тому, що: відкривають можливості для оцінки і вимірювання самостійного навчання; збільшують та урізноманітнюють швидкість доступу до інформації; надають сучасне середовище для взаємодії [8, с. 4] між суб'єктами, між суб'єктами та об'єктами у процесі самостійної діяльності.

Зазначимо, що фахові компетентності майбутніх диригентів формуються саме у самостійній активній музичній діяльності. Не можна відокремлювати техніку диригування від художності виконання: вона є засобом для розкриття змісту музики [1, с. 284]. Внаслідок такої праці відбувається усвідомлення авторського задуму та формування власного виконавського плану.

Узагальнюючи проведений аналіз зазначимо, що переваги самостійної роботи: можливість оволодіння відповідними методами пізнання, навичками і вміннями для виконання самостійної диригентської діяльності, поглиблене і творче освоєння музичного матеріалу; формування умінь і навичок самостійного розв'язання актуальних навчальних та музично-виконавських завдань; особистісний розвиток як суб'єкта музично-освітнього процесу і, в перспективі, професійної музично-педагогічної діяльності.

Теоретико-методичні засади самостійної роботи студентів з диригування мають передбачати формування свідомого ставлення до навчальних дій з дисципліни, озброєння базовими матеріалами, фаховими поняттями, вміннями і навичками шляхом застосування навчально-методичного комплексу з хорового диригування (електронний ресурс) як форми узгодження взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що забезпечує змістовий і процесуальний компоненти самостійної роботи студентів і є особливо актуальним на початковому етапі навчання.

Навчити майбутнього педагога самого опрацьовувати музичний матеріал, сформувати знання, вміння самостійної роботи над ним – означає вирішити ряд творчих завдань, які складають стрижень його майбутньої професійної компетентності. Незважаючи на специфіку цієї роботи, вона повинна моделювати дійсний процес творчої діяльності диригента. Наріжним каменем для цього має стати оволодіння комплексом музично-теоретичних знань, численними диригентсько-хоровими вміннями і навичками, методикою і методологією творчої діяльності.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищої школи, подальшого розгортання системи педагогічної освіти у межах компетентнісної парадигми самостійна діяльність набудатиме все більшого домінування серед інших видів навчальної діяльності, що зумовлює необхідність розвитку творчої самостійності студентів у процесі їх професійної підготовки до здійснення диригентсько-хорової діяльності.

Використані джерела

1. Берлиоз Гектор Луи (фр. композитор, дирижер) Большой трактат о современной инструментовке и оркестровке. Музыка. Москва, 1972. Ч. 1. 1972. 306 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічний словник. Київ, 1997. 366 с.
3. Егоров А.А. Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин. Ленинград, 1958. 189 с.
4. Мещеряков Б.Г., Зинченко В.П. Большой психологический словарь. Москва; Санкт Петербург, 2006. 672 с.
5. Ольхов К.А. Теоретические основы дирижерской техники. Музыка Ленинград, 1984. 160с.
6. Проект концепції розвитку педагогічної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dogromadskogo-obgovorennya-proekt-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 06.03.2018)
7. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ, 2002. 742 с.
8. Meyer B., Haywood N., Sachdev D., Faraday S. What is independent learning and what are the benefits for students? *Literature Review*. 2008. URL: [http://www.curee.co.uk/files/publication/What is in dependent learning and what are the benefits. pdf](http://www.curee.co.uk/files/publication/What%20is%20independent%20learning%20and%20what%20are%20the%20benefits.pdf) (Last accessed: 12.03.2018)

Hrysiuk Y.

**THE THEORETICAL PRINCIPLES OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK
IN CONDUCTING AT THE INITIAL STAGE OF TRAINING**

The article is devoted to revealing the essence and outlining the theoretical principles of students' independent work in conducting at the initial stage of training. The urgency of the chosen problem is determined by the modernization of the national system of higher education. In the new conditions of the global educational and cultural development the requirements for the professional competence of graduates increase. They are conditioned by qualitatively new forms and methods of higher education, aimed at creating a coherent system of continuous education, introducing the competence approach in the pedagogical process, expanding students' independent work sphere.

The actual pedagogical problem of students' modern conductor-choral training at the faculty of primary education is the necessity of elimination of the gaps in students' musical training; the group form of students' teaching the conducting technique; the use of the methodology of the accelerated training the conductor's apparatus and the correction of the drawbacks of the manual technique in the conditions of a sharp shortage of training time. Independent work is the main mean of a student's learning the material at the time free from compulsory training.

The author gives the analysis of the concepts that create the basis for the formation of students' ability for meaningful and independent work first with the musical educational material, then with the scientific information, lay the foundations of self-organization and self-education in order to form the ability of continuous improving their qualifications.

A particular attention is paid to the initial stage of training, which is proposed to be carried out according to the following algorithm: the goal – the awareness of the volume of work – the previous motivation – the plan of independent work – independent teaching and conducting work – the supporting motivation – self-monitoring of the quality of the process – the result – the correction – self-motivation. At the same time the principle of concentration, which each time allows to return to already mastered conducting skills at a higher level of the competence growth, is of the top priority.

The article points out the advantages, outlines the prerequisites and considers the importance of independent work at the initial stage of mastering the conducting technique. Conducting is a common component of all the principal directions of a modern musical art teacher's professional work and contributes to involving the younger generation into the world musical culture.

Key words: *work, independence, self-education, choral conducting, algorithm.*

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.